

ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПОХОВАННЯ У СЕЛІ ДОЛИНСЬКЕ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

У 2010 році наш гурток «Пошук» Центру туризму та краєзнавчої творчості міста Мелітополя вивчав події Великої Вітчизняної війни на території нашого краю і намагався розібратися в питанні про чисельність втрат особового складу Червоної Армії під час Мелітопольської наступальної операції (26.09. - 05. 11.1943р.). Справа в тому, що цифри, які наводяться в різних джерелах, різняться між собою часом дуже суттєво. Так російський сайт “Pobeda.ru” визначав кількість загиблих та пропалих безвісти у 42 тисячі 700 чоловік і ще 150 тисяч поранених [1]. Меркулова Н.В. на сайті *mdpu.org.ua* Мелітопольського державного педагогічного університету навела число втрат - 198 тисяч 749 чоловік без поділу їх на вбитих, пропалих безвісти та поранених [2]. «За победу в мелітопольской наступательной операции народам нашей страны пришлось заплатить очень высокую цену. Она унесла более 200 тысяч человеческих жизней...», - писала місцева газета 28 жовтня 2010 року [3].

Шукаючи відповідь на це питання, ми випадково натрапили у всевітній мережі на прохання Миколи Авджі, мешканця міста Маріуполя, допомогти визначитися з місцем поховання його діда, Даглі Георгія Івановича, який загинув у жовтні 1943 року під Мелітополем. Микола зазначав, що інформацію він взяв на сайті *obd-memorial* і що писар у документі про втрати декілька разів по-різному написав назву села (Іргані, Іоганесруль, Іогансеруль) [4] і просив підказати, як воно називається в наш час. Не було ніяких сумнівів, що мова йде про наше Долинське, яке у довоєнні часи було менонітською колонією Іоганнесруе.

У нашому розпорядженні на той момент був диск з паспортами і фотографіями братських могил, що знаходяться на території Мелітопольського району. Цю інформацію надав нам Дяченко Сергій Вікторович, тодішній директор Мелітопольського районного центру з охорони культурної спадщини і туризму. Тому здавалось, що допомогти людині в її розшуках буде не дуже складно. Ми збільшили фотографію

братської могили з села Долинське на екрані монітору і почали шукати прізвище Даглі. Та на наш подив серед 252 прізвищ, що були викарбувані на трьох дошках з рожевого мармуру, Даглі був відсутнім.

Ця обставина спонукала нас більш детально зайнятися вивченням цієї братської могили. У паспорті на пам'ятник була коротка історична довідка, у якій вказувалося, що в жовтні 1943 року в боях за село загинуло 52 радянських воїни, яких поховали неподалік від будинку середньої школи. У 1974 році за рішенням міськвиконкому сюди ж були перепоховані рештки 17 воїнів з села Удачне та 39 воїнів з села Ромашки і їх загальна кількість склала 108.

Тепер необхідно було переглянути список безповоротних втрат, з якого Микола Авджі отримав відомості про свого діда. Цей документ розміщено на російському сайті «ОБД МЕМОРИАЛ. Поиск погибших воинов». Знайти його було не важко. Він був складений писарем 347 стрілецької дивізії 19 листопада 1943 року і містив дані на 140 бійців двох полків, що загинули в наших теренах впродовж місяця боїв. Серед них 43 воїна (у тому числі і Даглі) значилися похованими «в братской могиле около лесопосадки ж. дор. идущей с Мелитополя 1км от с. Иргани сев. окр.».

При порівнянні цього списку з тим, що нанесений на мармурових плитах стало очевидно, що то і є та сама могила, бо з 43-х прізвищ бійців 29 (хоча із деякими неточностями у ініціалах та окремих буквах) все ж таки нанесені на пам'ятнику, а 14 (і Даглі теж) відсутні. Ймовірно, помилка сталася вже в повоєнний час, коли відбувався масовий благоустрій військових поховань і списки з іменами загиблих надходили з Москви кіпами. А тоді, у 1943 році, після визволення нашого краю від ворога, фронт пішов далі, залишивши в тилу масу безіменних пагорбів над братськими могилами.

Тепер настав час помилку виправити і ми відправились у військкомат, аби з'ясувати, якими списками користувалися, коли виготовляли пам'ятні дошки для села Долинське і з проханням нанести 14 «загублених» прізвищ. Та у військкоматі працівники 16 відділу особливої зацікавленості не виявили, сказали, що списками загиблих давно ніхто не займається і звідки взялися помилки на дошках вони не знають. А воском міста пояснив, що зміни у написах можна вносити тільки після отримання офіційного підтвердження з Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації, скріпленого

печаткою цієї установи і порадив звертатися у Подольськ особисто. Це призвело до того, що на наш запит з архіву через чотири місяці надійшла відповідь, що наше питання потребує вивчення великої кількості документів і здійснюється на платній основі. Іншими словами, з нашим красназвичим гуртком, який не має ніякої юридичної ваги, ніхто не хоче співпрацювати. Лише після того, як запит відправив голова Мелітопольської районної спілки ветеранів Леонід Олексійович Коваленко, з Подольська надійшла відповідь, що 13 з 14-ти воїнів дійсно поховані у селі Долинське, а один (Бурцев Михайло Григорович) до списку вбитих потрапив помилково, бо після того бою залишився живий. Листування з Центральним архівом МО РФ тривало загалом більше року.

Тепер, на підставі цієї довідки, військкомат міг дати розпорядження у сільську раду про внесення змін у список похованих і ми передали її військовому комісару.

Та яке ж було наше здивування, коли, побувавши у Долинському у квітні 2012 року, ми побачили оновлені списки і частина прізвищ бійців, що ми на них подавали запит у архів, вже була занесена до них! Оновленими виявилися списки і на сусідніх могилах у селах Кирпичному і Новому. Тільки тепер стало зрозумілим, що справа була зроблена до чергової річниці свята Перемоги ще до нашого першого візиту у військкомат, а коли ми прийшли туди наприкінці квітня 2011 року, роботи в цьому напрямку вже велися.

У місцевій сільраді нам показали документ з військкомату, за яким було рекомендовано дописати на меморіальній дошці прізвища шістьох з тринадцяти бійців, що на них прийшла довідка з Подольська. В результаті такої «плідної співпраці» з військкоматом червоноармійця Щербину Григорія Григорійовича так і не внесли на меморіальну дошку (хоча на нього прийшло підтвердження з архіву), а Бондарев Олександр Акимович так і залишився Бондаренком А.А., до того ж записаним двічі.

У той час, поки велося листування з центральним військовим архівом Росії, ми продовжували досліджувати документи, намагаючись все ж таки з'ясувати, хто з загиблих міг бути дійсно похований у цій могилі, а чий прізвища потрапили до списку випадково.

На сайті МЕМОРИАЛ була знайдена облікова картка військового поховання у селі Долинське, у якій було зазначено 124 (!)

прізвища, ім'я та по батькові воїнів, які, начебто, були тут поховані. Довелося весь цей список перевіряти через ОБД МЕМОРІАЛ, крім того, перевірити і всі 264 прізвища, що нанесені на меморіальній стіні братської могили у селі Долинське. І ось що вдалося з'ясувати:

1. На меморіальній дошці нанесені 40 прізвищ односельців, мешканців Долинського, Ромашок та Удачного, які загинули на різних фронтах війни і не можуть бути похованими тут.

2. Ще на 50 прізвищ комп'ютер не видає ніякої інформації чи через те, що нанесені вони з помилками, чи через те, що не всі списки безповоротних втрат відскановані і викладені на сайті *obd-memorial*.

3. Згідно документів сайту випадково на меморіальну дошку в Долинському потрапили:

- чотири рядових 182-го запасного стрілецького полку Ганопольський, Гаврилов, Гуджабідзе, Угрихарідзе, вбиті ще 30.09.1941 у с. Дармштадт (Ромашки);

- рядовий Вілько А.М., мешканець с. Вознесенівка (338 кав.полк), вбитий 14.09.1941 у с. Марієнфельд (Мар'ївка);

- сержант Гелашвілі Г.М. (257 сд), убитий 21.10.1943 р. і похований у с. Данило-Іванівка;

- рядовий Ніколаєнко Д.П. (347 сд), убитий 17.10.1943 р. і похований у с. Данило-Іванівка;

- мол. лейтенант Гиль І.М. (33Гв.сд), убитий і похований у с. Богданівка В-Токмакського району;

- ст. сержант Калюжний П.Є., убитий і похований у радгоспі «Мелітополь»;

- рядовий Корнієнко А.Ф., пропав безвісти у с. Данило-Іванівка;

- сержант Одегов Д.І., убитий і похований у с. Чаплинка Херсонської обл.;

- рядовий Седов С.П., убитий і похований в Мелітополі у дворі школи;

- лейтенант Лаврентьев В.Ф., підірвався на міні і похований у с. Карлсруе Михайлівського району;

- капітан Тимошенко А.І., рядовий Ткачов П.І., рядовий Оборач М.В. померли від ран у 259 медсанбаті і поховані у с. Дачний Приазовського району;

- лейтенант Листопад Є.К., вбитий 28.09.1943р. у с. Блюмштейн;

- рядовий Варавва Кирило Свиридович потрапив у полон під Мелітополем 17.10.1943р. і загинув там 10.02.1944р. (Шталаг-8С);

- рядові Варнавський П.Д., Каригаєв М., Лавський Ф.В., Ляц І.М., Пишний Г.А., Щеткін І.Ф. загинули і поховані у с. Світлодолинське;

- рядовий Склярів І.Г. (248сд), убитий у с. Альтенау;

- рядовий Ситніков П.А. та сержант Чепурнов П.А. вбиті 1.11.1943р. біля Турецького валу;

- старший сержант Безручкін В.В. (79 тбр), вбитий 26.10.1943р. і похований у селі Новомиколаївка;

- рядовий Сенченко С.Є., вбитий у с. Дурлах;

- рядові Дахін С.В., Жухін, Забава Є.Г. загинули у с. Гуттерталь (Кирпичне);

- рядовий Карачін Т.Ф. до списку убитих потрапив помилково, залишився живий;

- рядовий Фокін С.І. (216сд) 24.10.1943р. похований у братській могилі радг. «Мукомольний»;

- людина з прізвищем Фомінов може бути партизаном Мелітопольського партизанського загону Фоміновим Олександром Олександровичем, який загинув 13.10.1943р. і похований на кладовищі с. Піщаний.

Всього 35 загиблих.

Взагалі ж згідно з тими списками, що потрапили нам на очі на сайті ОБД-МЕМОРІАЛ, при звільненні трьох сіл у цьому районі загинуло:

- 48 бійців 221-ї армійської штрафної роти біля с. Удачне 23.10.1943р.;

- 24 бійця 1166 сп 346 сд в селі Удачне (...10.1943р.);

- 17 офіцерів-танкістів та 30 сержантів та рядових танкістів 19-го танкового корпусу біля с. Дармштадт (Ромашки) 24-25.10.1943р.;

- 17 рядових та сержантів стрілецьких полків 19 танкового корпусу біля с. Дармштадт (Ромашки) та Юганесруе (Долинське) 24-25.10.1943р.;

- 24 сержанта та рядових 221 сд біля с. Дармштадт (Ромашки) 25.10.1943р.;

- 1 козак 10-ї кав. дивізії;

- 9 офіцерів 257-ї сд біля с. Іоганесруе (Долинського),
23,24,25.10.1943р.;

- 44 сержанти і рядових 257-ї сд;

- 2 рядових 216 сд біля села Іоганесруе;

- 42 рядових 347 сд (у тому числі і Даглі Г.І.).

Всього разом 258 військових. І далеко не всі їх прізвища нанесені на плитах у с. Долинське.

Тільки після того, як на сайті ОБД-Меморіал були знайдені схеми розташування деяких братських могил (складені восени 1943р.) в районі сел Долинське та Удачне, стало очевидним, що цифри з паспорта поховання у селі Долинському не відповідають дійсності, що перепоховуючи воїнів, ніхто не рахував їх кількість, і що в цій могилі лежать останки значно більшої кількості людей, ніж 108 загиблих. А точну кількість загиблих у цьому районі можна встановити лише отримавши з подольського архіву всі списки безповоротних втрат тих військових частин, що брали участь у визволенні нашого краю.

Література

1. *Pobeda.ru*. Мелітопольская наступательная операция. \ Вільний доступ.
2. *Mdpu.org.ua*. Мелітопольська наступальна операція 1943 року. \ Вільний доступ.
3. Новий день. 28.10.2010 №215-220(17701-17706). С. 9
4. *Obd-memorial/* Вільний доступ.